

О.М. Ванжула

**ЧЕРНІГІВСЬКИЙ СПАСО-
ПРЕОБРАЖЕНСЬКИЙ СОБОР
ЗА КЛІРОВИМИ ВІДОМОСТЯМИ
XIX – ПОЧАТКУ XX ст.**

Стаття присвячена вивченню маловідомих аспектів із історії чернігівського Спасо-Преображенського собору, що базуються на аналізі клірових відомостей XIX – початку XX ст. Клірові відомості були важливими документами церковного діловодства суворой звітності, які надають можливість прослідкувати доволі цікаву динаміку розвитку церковної парафії Спасо-Преображенського собору, джерела його утримання та темпи зростання соборного капіталу, деталізувати біографічні дані священнослужителів та з'ясувати їхній статус у загальноєпархіальній церковній ієрархії. Проаналізовано інформаційний потенціал відомостей, зміни у їхній структурі та змісті упродовж зазначеного періоду.

Ключові слова: Спасо-Преображенський собор, Чернігів, клірові відомості, штатне утримання, прибутки, соборне духовенство, священнослужителі.

В історичній науці після здобуття Україною незалежності помітно зріс інтерес до вивчення різноманітних форм церковного життя, історії єпархій та окремих церков і монастирів. Саме з цього часу з'явилися розвідки, присвячені різноманітним аспектам регіональної церковної історії, біографічним та генеалогічним дослідженням родоуду духовенства. Важливими джерелами у вивченні історії конкретного храму, парафії XIX – початку XX ст. є документи обов'язкового церковного діловодства: метричні та сповідні книги, клірові відомості. Однак тема матеріального забезпечення приходського духовенства зазначеного історичного періоду вивчена доволі фрагментарно. Отже, в даній статті ми розглянемо інформаційний потенціал клірових відомостей Чернігівського повіту – одного з важливих джерел у вивченні різноманітних аспектів із історії чернігівського Спасо-Преображенського собору XIX – початку XX ст. (Рис. 1). Клірові відомості Чернігівського повіту, що зберігаються в Державному архіві Чернігівської області, надають можливість прослідкувати доволі цікаву динаміку зростання соборного капіталу та прибутків кафедрального духовенства, деталізувати біографічні дані й з'ясувати його статус у загальноєпархіальній ієрархії.

Клірові відомості були запроваджені 20 січня 1769 р. під назвою «именных списков всем лицам духовного звания православного исповедания» [1, с. 21]. Хоча сам термін «клірові відомості» достатньо умовний і більш притаманний для XVIII ст., коли в зазначених документах превалювала інформація саме про представників церковного кліру. До архівного відділення Чернігівської духовної консисторії надходили значні зібрання подібних документів за різні роки. Вони були щорічним звітним документом, що фіксував стан приходу за поточний рік. Наприкінці XVIII ст. вони склались місцевим ієреєм, мали форму таблиці та містили наступну інформацію: назву населеного пункту та церкви, кількість дворів та

прихожан (чоловіків та жінок), церковно-священнослужителів із сім'ями, їхній вік та поведінку, про угіддя, що належали парафії: хутори, сінокоси, млини тощо. Отже, здебільшого в цей період у документах містилися стислі записи про священників, а дані про церкву та прихожан взагалі були мінімальними. Часто-густо клірові відомості Чернігівського повіту мали назви на кшталт: «Ведомость о церквах и причтах Черниговского уезда за 1784 год», «Ведомости о церквах Черниговского уезда и формулярные списки церковных служителей за 1846 год», «Ведомости о церквах Черниговского уезда за 1905 год» та ін. На початку XIX ст. головним коректором відомостей виступав благочинний священник, який їх перевіряв та засвідчував. Нарешті в 1829 р. запровадили єдину для всіх приходів форму клірових відомостей. Вона складалась із трьох частин: 1) про церкву; 2) про причет; 3) про прихожан, які були вже більш деталізовані [1, с. 23]. Якщо порівняти документи першої та другої половини XIX ст., то в них чітко простежується постійне збільшення інформації про саму церкву. В розділі «про причет» були більш деталізовані дані про представників духовенства, а саме: їхній освітній рівень, вік, фахові навички, матеріальне забезпечення, рівень їхньої територіальної мобільності. У 1909, 1911 рр. були запроваджені деякі зміни в правилах ведення клірових відомостей та їхній структурі, які ускладнили їхню форму та значно розширили дані в першому розділі про маєтності та будівлі, що належали церкві, та в другому розділі про духовенство (нагороди, заохочення, покарання, участь у загальноєпархіальному житті, прибутки за різні види діяльності тощо) [1, с. 23–24].

Клірові відомості міських церков Чернігова XIX ст. розпочинались з інформації про Спасо-Преображенський собор (XI ст.), який був найдавнішим храмом єпархії, сакральною святинею Чернігова та мав статус кафедрального. З давньоруського часу він мав власні маєтності та прихожан. У процесі інкорпорації Гетьманщини до складу Російської імперії російське самодержавство вилучило на користь держави маєтності українських церков і монастирів, тим самим підірвало матеріальну основу існування церкви як самостійної та самодостатньої суспільної інституції. Втрату маєтностей українських церков та монастирів російський уряд компенсував так званим «штатним утриманням» [2, с. 212]. Всі єпархії імперії були розділені на класи відповідно до політико-канонічної значущості єпархій та за давності архієрейських кафедр. Чернігівська єпархія у загальноімперській ієрархії архієрейських кафедр Російської імперії належала до другого класу [2, с. 212]. За указом Св. Синоду в 1786 р., для Спасо-Преображенського собору запроваджено штатне утримання 20 осіб в розмірі 700 руб. на рік [3, с. 46–47]. Собор у 1799 р. отримав статус кафедрального та 1400 руб. на рік штатного утримання [3, с. 46]. На початку XIX ст. до «холодного» Спасо-Преображенського були приписа-

Рис. 1. Спасо-Преображенський собор (XI ст.) в Чернігові. Сучасний вигляд

ні «теплий» Борисоглібський собор (XII ст.) та соборна дзвіниця (сучасна будівля чернігівського Колегіуму), які стали головною окрасою Плац-Парадної, центральної площі губернського Чернігова (Рис. 2). Обидва храми мали спільну ризницю, архів, майно та штатне утримання [2, с. 212]. Як правило у клірових відомостях XIX ст. саме в розділі, присвяченому Спасо-Преображенському собору, детально розписувались дані про прибутки обох кафедральних соборів, кількість штатів, майно та соборний капітал. Не останню роль у зростанні престижності служіння у кафедральному соборі відгравало значно більше штатне утримання його священнослужителів поміж інших церков Чернігівської єпархії [4, с. 245–246]. Клірові відомості початку XIX ст. акцентували увагу на давності собору, фіксували його стан на момент складання опису, кількість штатів та стислі відомості про священнослужителів. Собор не мав маєностей, ружних земель та приписаних до нього прихожан. Кількість служителів собору на зламі XVIII–XIX ст. постійно змінювалась, поступово зростали прибутки соборного духовенства. І хоча кількість штатних одиниць дещо зменшилась у другій половині XIX ст., однак завдяки зростанню соборного капіталу з'явилась можливість утримувати позаштатних служителів. Динаміку зростання річного штатного утримання соборних священнослужителів демонструють наступні цифри: 700 руб. (1786 р.), 1400 руб. (1799 р.), 2035 руб. (1822 р.),

2401 руб. (1914 р.) [3, с. 46–47; 5, арк. 16]. У порівнянні з іншими першокласними російськими соборами (наприклад, новгородським Софійським XII ст.) воно було втричі меншим, проте вищим у порівнянні з іншими церквами Чернігова [3, с. 48]. Річне штатне утримання соборного протоієрея в 1822 р. становило 183 руб. 03 коп., а в 1914 р. – 392 руб. [3, с. 46–47; 5, арк. 16]. На жаль, прибутки з так званого карнавкового збору не завжди зазначались у відомостях першої половини XIX ст. Однак, як зазначав П. Добровольський, який проаналізував прибуткові документи кафедрального собору, на початку XIX ст. прибутки кафедрального протоієрея дорівнювали 14 рублів на місяць зі штатного утримання та 15–20 руб. на місяць з так званого карнавкового збору, а на початку XX ст. лише з братської «кружки» соборний протоієрей отримував 1000 руб. на місяць, хоча

ці дані мають певне розходження із сумами клірових відомостей [7, с. 47]. У 1916 р. карнавковий збір перевищував штатне утримання соборного духовенства у три з половиною рази [8, арк. 16]. Крім того, протягом століття постійно зростав капітал собору у цінних банківських паперах, які жертвували щедрі благодійники на користь храму та причету. Так, собор володів цінними паперами у 1822 р. на загальну суму 2599 руб., у 1897 р. – 5626 руб., в 1905 р. – 174913 руб. [3, с. 47–48; 5, арк. 3; 9, арк. 7.].

У кліровій відомості церков Чернігівського повіту за 1846 р. в першому розділі «ведомость о церкви» традиційно наведено літописну згадку про заснування Спаського собору чернігівським князем Мстиславом Володимировичем (1024–1036 рр.) та завершення його будівництва онуком Володимира Хрестителя, наступним чернігівським князем – Святославом Ярославичем (1054–1073). Щоправда зазначена дата завершення будівництва – 1036 р. не збігалась із часом князювання останнього. До Спасо-Преображенського собору були приписані Борисоглібський собор та «ветхий каменний дом, предназначений для консисторського архива» – соборна дзвіниця (сучасна будівля чернігівського Колегіуму) [10, арк. 1] (Рис. 3). На другому поверсі будівлі розміщувалися архіви: Чернігівського губернського правління, Чернігівської казенної палати та Приказу суспільного нагляду. В соборі було

Рис. 2. Соборна (Плоц-Парадна) площа із кафедральними соборами. Початок ХХ ст.

освячено лише один престол на честь Преображення Господнього [10, арк. 2]. За соборними штатами в ньому служили 12 священнослужителів та 12 причетників, тобто 24 особи. Така кількість служителів фактично виконувала свої обов'язки в двох кафедральних соборах: Спасо-Преображенському та Борисоглібському. Собори не мали земельних володінь, окрім невеличкої ділянки завдовжки 29 та завширшки 16 сажнів, розташованої біля Спасо-Преображенського собору в кварталі, де розміщувалась в цей час Чернігівська консисторія. Саме консисторія поступилась цією землею на користь собору. Кафедральні священнослужителі здебільшого мали власні будинки на власній землі або самотужки винаймали квартири. Пономарі, дзвонарі та два охоронці мешкали у приміщеннях під соборною дзвіницею. «На содержание священно-церковнослужителей получается жалования по штату положенное... за неимением церковных домов и никаких других угодий – скудно» [10, арк. 1 зв.]. При соборі зберігались наступні церковні документи: опис майна церкви за 1828 р., прибутково-видаткові книги за поточний рік, копії метричних книг з 1780 р., сповідні розписи, починаючи з 1825 р. [10, арк. 2]. Клірову відомість склав соборний протоієрей Спасо-Преображенського собору, благочинний Олександр Кирилович Огієвський-Охотський. Він був високоосвіченою особою, вихованцем Київської духовної академії, префектом та ректором Чернігівської духовної семінарії. З 1825 р. він розпочав служіння в чині протоієрея Спасо-Преображенського собору. В розділі про причет собору О. Огієвський-Охотський наводить формулярні списки всіх його священнослужителів

та причетників [10, арк. 3 зв.-18 зв.]. Саме благочинні часто-густо зводили й коригували відомості, які надходили з усіх церков міста, та надавали зведений звіт до Чернігівської духовної консисторії. Отже, в Державному архіві Чернігівської області збереглися саме консисторські екземпляри відомостей.

Інформативність клірових відомостей значно зростає в другій половині ХІХ ст., особливо в історичному плані. Вірогідно, це було пов'язано із розпорядженням Св. Синоду від 6 жовтня 1850 р. про початок збирання та впорядкування якомога повніших церковно-історичних і статистичних описів епархій, а також із появою наукових історичних товариств у Російській імперії як на загальнодержавному, так і регіональному рівні. Часто-густо історичні дані про конкретну церкву або монастир для історико-статистичних описів збирали освічені представники епархіального духовенства, викладачі духовних навчальних закладів. Саме серед священнослужителів чернігівського Спасо-Преображенського собору в ХІХ ст. було зосереджено кістяк дослідників епархіальної історії, які брали активну участь у написанні «Историко-статистического описания Черниговской епархии» [4, с. 258–259]. Отже, клірові відомості другої половини ХІХ – початку ХХ ст. стають більш змістовними, в них зустрічається значно менше помилок у наведенні історичних фактів та дат. Крім того, в них деталізуються дані про джерела утримання, церковні капітали та про церковний клір.

Доволі інформативною була клірова відомість Спасо-Преображенського собору за 1905 р. В розділі «про собор» наведені більш коректні історичні факти та дати

Рис. 3. Соборна дзвіниця (сучасна будівля Колегіуму). Початок ХХ ст.

про заснування собору князем Мстиславом Володимировичем і завершення його будівництва близько 1054 р. за часів князя Святослава Ярославича [9, арк. 1]. Собор на 1905 р. мав два престоли: на честь Преображення Господнього та Св. князя Михайла Чернігівського та боярина Федора [9, арк. 1]. Наведена інформація про пожежі та руйнування попередніх століть, ремонти XVII–XIX ст., доволі ретельно описані ремонтні роботи, що відбувались упродовж 1891–1904 рр. [9, арк. 1зв.-2]. Детальною була інформація про перелік будинків та будівель, що належали кафедральному собору в місті, а саме: 1) садиба з двоповерховим кам'яним будинком та дерев'яним ветхим флігелем, придбана в 1878 р. під житло для двох соборних протоіереїв. У 1905 р. на території зазначеної садиби замість дерев'яного флігеля звели новий дерев'яний на кам'яних погребках будинок під житло для соборного священника, який служив при печері Св. Федосія Углицького в Борисоглібському соборі, паламаря

та інших служителів; 2) два дерев'яні будинки, придбані в 1884 р. у дворянки Савченкової під житло для протоіерея та ключара, відремонтовані соборним коштом в 1885 та 1895 рр.; 3) у східній двоповерховій прибудові до соборної дзвіниці (сучасна будівля Колегіуму) мешкали: протодиякон, два іподіякона, один псаломщик та два причетника; 4) окрема садиба з будинком, прибудовами та підсобними приміщеннями була придбана в 1896 р. у місцевого мешканця Лапіна [9, арк. 4–5]. На ній в невеликому дерев'яному будинку на кам'яних погребках мешкав соборний священник, дві інші будівлі-прибудови пристосували під притулок для богомольців, який проіснував до 1905 р. Згодом після проведеного ремонту цей просторий дерев'яний будинок на кам'яних погребках пристосували для хлопчиків-сиріт військових нижчих чинів, померлих від хвороб та поранень у російсько-японській війні 1904–1905 рр. Невеличкий двоповерховий кам'яний будинок в садибі передали під житло для соборного диякона та двох паламарів; 5) у 1899 р. була придбана садиба з житлом та надвірними будівлями, до складу якої входили: дерев'яний будинок на кам'яних погребках із дерев'яним флігелем та два кам'яні сараї з льохом. У будинку розмістили соборну двокласну церковно-приходську школу, у флігелі мешкав позаштатний соборний псаломщик та училищна обслуга. Кам'яні садибні сараї згодом перебудували та пристосували під розміщення богомольців (один для чоловіків, інший для жінок). На території садиби було окремо зведено дровітню. 6) У південно-західному куті соборної огорожі чернігівських

кафедральних соборів в 1901 р. було відновлено невелике одноповерхове кам'яне опалювальне приміщення під залізним дахом, яке складалось із двох кімнат. В одній кімнаті розміщувалось приміщення для продажу просфор, з 1904 р. – відділення соборної іконної крамниці, а в іншій – книжкова крамниця Братства Св. Михайла князя Чернігівського. Зазначена споруда була вбудована в огорожу кафедральних соборів і фактично була її південно-західним кутком. Усередині соборної огорожі також були розташовані соборна кочегарка, де розміщувався паровий котел для опалювання Спасо-Преображенського собору, новий кам'яний сарай під залізним дахом (1900 р.) та дерев'яний господарчий сарай під залізним дахом (1902 р.) [9, арк. 4–6]. Коштом собору утримувалась церковно-приходська жіноча школа на 150 учениць, відкрита ще в 1895 р. [9, арк. 6] При соборі існувала приписна церква на честь цариці Олександри, розміщена в будівлі училища для сліпих [9, арк. 4]. У 1904 р. після по-

годження із міською управою для богомольців за Костянтинівським парком, біля шосе, соборним коштом облаштували одноповерхову простору чайну для богомольців і паломників. Придбання та облаштування кафедральним собором приміщень для розміщення богомольців і чайної було напряму пов'язано зі становленням культу шанування Святителя Феодосія Углицького, особливо після його канонізації в 1896 р., коли до міста збільшився потік паломників із усієї Росії [10, арк. 6]. До речі, одне з основних звинувачень з боку більшовиків та атеїстів у буремних 1920-х рр. полягало в тому, що головним джерелом збагачення соборного духовенства вони вважали продаж паломникам святинь, пов'язаних із культом шанування Феодосія (ікон з частинками мощей, святої води з т. зв. «джерела Феодосія», рукавиць та шкарпеток, освячених на його мощах тощо) [11]. «Спаський собор давав «неокладних сум» на початок ХХ ст. близько 27000 рублів на рік, що їх ділили між штатом собору, до того ж попи одержували величезний прибуток від «приватної практики» себто похорон, шлюбів та інших заробітків» [11]. Деякі протоіереї та священники собору були землевласниками або ж мали власні будинки на власній землі. Так, на 1905 р. кафедральний протоіерей Олександр Шестеріков мав власний будинок в Чернігові та будинок із 6 десятинами землі в хуторі Льгов; священник Олександр Єфимов мав 1,5 десятини землі з будинком в місцині Олегово поле та дачу на Подусівці під Черніговом; протоіерей Василь Митькевіч володів 53 десятинами землі в с. Жуковка Чернігівського повіту [9, арк. 8, арк. 18, арк. 28]. Для всіх інших житло купувалось соборним коштом. Отже, можливість соборного духовенства на початку ХХ ст. купувати цілі садиби для облаштування житла для своїх священнослужителів і причетників, будувати та ремонтувати господарчі споруди, утримувати соборний притулок свідчить про зростання церковного капіталу. Дійсно, відповідно до даних клірової відомості на 1 січня 1906 р., собору належав чималий церковний капітал на загальну суму 160211 руб. 79 коп. в цінних паперах та на рахунках ощадної каси. Окремо були позначені капітали причету за цінними паперами та рахунками ощадної каси на суму 14702 руб.

Клірова відомість за 1914 р. багато в чому збігається з попередньою, зокрема, в історичній частині, ідентичною залишилась кількість соборного штату (10 осіб), сума штатного утримання (2401 руб.) та розміри ділянки землі, що належала храму [5, арк. 16–16 зв.]. У відомості наведено розмір кухляного збору за рік в сумі 8557 руб. 58 коп. [5, арк. 16]. Перелік будинків і будівель, придбаних для потреб собору та його служителів, залишився без змін. Проте більш деталізовано їхній статус: «дома для священно-церковнослужителів на церковній усадебній землі: частино куплені, а частино построены на средства собора в период с 1879 по 1897 гг. и составляют собственность церкви» [5, арк. 15 зв.]. Зазначалось, що будинки, придбані упродовж 1891–1904 рр., були в

доволі вітхому стані та потребували ремонту, який виконувався коштом кафедрального собору [5, арк. 16]. При соборі створили бібліотеку, зберігались, як і в попередні роки, приходно-видаткові книги, копії метричних книг, сповідні відомості та описи церковного майна. В жіночій церковно-приходській школі при соборі навчалася 81 особа [5, арк. 16]. На її потреби з казни надходило 1170 руб. річного утримання. Щодо соборного капіталу, то зазначалась «неподвижной суммы состоит в кредитных учреждениях 129880 руб., а билеты находятся в целостности», збільшилася сума причтового капіталу до 18872 руб. [5, арк. 16–17 зв.]. Більшість кафедральних священників займались громадською, церковною, педагогічною діяльністю в навчальних закладах міста, що також суттєво покращувало їхній матеріальний добробут. Як приклад можна навести річні прибутки кафедрального протоіерея, кандидата богослов'я Олександра Миколайовича Єфимова, який отримував на 1914 р.: штатного утримання в соборі – 392 руб., як член консисторії – 490 руб., з карнавкового збору – 823 руб. 28 коп., за відсотками причтового капіталу – 122 руб. 71 коп.; як законовчитель жіночої гімназії – 270 руб., що складало за рік 2097 руб. 99 коп. [5, арк. 18 зв.]. Для порівняння протоіерей Хрестовоздвиженської церкви Чернігова Матвій Іванович Храмцов отримав за 1916 р. 1102 руб., з них 300 руб. штатного утримання [8, арк. 9 зв.]. Соборне духовенство, на відміну від служителів інших міських церков, не було переобтяжене виконанням повсякденних церковних треб. Згідно з метричними книгами кафедрального собору, за рік відбувалося не більше 6–10 вінчань, 3–5 відспівувань, 5–6 хрестин, що давало їм можливість плідно займатись педагогічною, пастирською, місіонерською та науково-краєзнавчою діяльністю, адже вивчення сакральної історії Чернігово-Сіверщини стало одним із важливих завдань духовенства у другій половині ХІХ ст. [4, с. 247]. Вони, безперечно, належали до еліти чернігівського єпархіального духовенства.

Узагальнюючи дані клірових відомостей ХІХ – початку ХХ ст., можна зробити висновок, що серед кафедрального духовенства переважали високоосвічені представники єпархіального духовенства, викладачі духовних та світських навчальних закладів. Випускниками Київської духовної академії були соборні протоіереї: Олександр Огієвський-Охотський та Олександр Єфимов, який, окрім академічної освіти, ще отримав ґрунтовні знання на історико-філологічному факультеті Київського університету Св. Володимира. Кафедральний протоіерей Олександр Шестеріков був вихованцем Московської духовної академії. Інші соборні протоіереї ХІХ ст. – Петро Шишов, Дмитро Стефановський, Іоанн Червинський, Іоанн Колесников, Симеон Дорошенко, Трифон Стефановський – були випускниками Чернігівської, Йосип Молчанов – Рязанської, Павло Фльоров – Орловської духовних семінарій. Всі вони без

виключення були членами Чернігівської духовної консисторії. Більшість кафедральних священнослужителів у XIX ст. були етнічними українцями, походили з родин священнослужителів. Лише наприкінці XIX – початку XX ст. серед вищого кафедрального духовенства переважали етнічні росіяни. Дворянське походження мали О. Шестеріков, Т. Стефановський та О. Єфимов. Підтвердження прав на дворянство з Департаменту герольдії у зрілому віці отримав П. Фльоров. Всі священнослужителі мали синодальні нагороди (камилавку, фіолетову скуфію та набедреник). Крім того, їх нагороджували державними нагородами, найчастіше до ювілейних дат, за вислугу років або за значний особистий внесок у життя епархії. Більшість представників вищого кафедрального духовенства склали кістяк культурно-просвітницького осередку Чернігово-Сіверщини, який мав неабиякі здобутки у вивченні церковної історії Чернігівської епархії [4]. Служіння в першому за історичною за давністю храмі епархії було своєрідною винагородою за активну участь у громадському, релігійному житті Чернігова за місіонерську та просвітницьку діяльність [4, с. 258–260].

Отже, клірові відомості XIX – початку XX ст. мають високий інформаційний потенціал, який дає можливість вивчати історію чернігівського Спасо-Преображенського собору, досліджувати життя та діяльність соборного духовенства, визначати його освітній, майновий статус та місце у загальноєпархіальній ієрархії, простежувати динаміку розвитку конкретної парафії за досить тривалий проміжок часу. Подальше дослідження цієї теми є перспективним в контексті виявлення нових церковних документів суворої звітності та дослідження маловідомих сторінок із історії Спасо-Преображенського собору синодального періоду.

ДЖЕРЕЛА

1. Лобко Н.В. Використання клірових відомостей церков при реконструкції родоводів духовенства. *Сумська старовина*. 2020. Вип. № XLVII. С. 20–28.
2. Ванжула О.М. Деякі аспекти процесу формування штатів духовенства Чернігівського Спасо-Преображенського собору на початку XIX ст. *Сіверщина в історії України*. 2019. Вип. 12. С. 211–215.
3. Историко-статистическое описание Черниговской епархии. [В 7 кн.]. Кн. 5. Губ. город Чернигов. Уезды: Черниговский, Козелецкий, Суражский, Кролевецкий и Остерский. Чернигов, 1874. 443 с.
4. Ванжула О.М. Священнослужителі чернігівського Спасо-Преображенського собору XIX – початку XX ст. *Карнабідівські читання*: зб. наук. пр. Чернігів : Десна Поліграф. 2017. Вип. 1–3. С. 245–260.
5. Державний архів Чернігівської області (далі – ДАЧО), ф. 679, оп. 3, спр. 395, 217 арк.
6. ДАЧО, ф. 679, оп. 2, спр. 4947, 386 арк.
7. Добровольский П.М. Архив Черниговского кафедрального собора. *Труды Черниговской архивной комиссии*. Чернигов: тип. губернского правления, 1902. Вып. 4: 1900–1902. Отд. 2. С. 1–68.
8. ДАЧО, ф. 679, оп. 3, спр. 962, 141 арк.
9. ДАЧО, ф. 679, оп. 3, спр. 16, 611 арк.
10. ДАЧО, ф. 679, оп. 2, спр. 4783, 282 арк.
11. Вайнштейн М.Г. Про використання пам'яток старовини м. Чернігова *Червоний стяг*. 3 грудня 1929. № 1175 (2069). С. 4.

Vanzhula O.M. The Cathedral of the Transfiguration of Our Savior in Chernihiv according to the clergymen's registers of the 19th–early 20th centuries

The article is devoted to the study of little-known aspects of the history of the Cathedral of the Transfiguration of Our Savior in Chernihiv, based on the

analysis of the clergymen's registers of the 19th – early 20th centuries. The clergymen's registers were important documents of church paperwork, which provided an opportunity to trace the dynamic of development of the church parish, analyze the sources of support and growth of the cathedral capital, detail the biographical information on clergy and figure out their status in the diocesan hierarch. They were an annual reporting documents that recorded the state of the parish for the current year. The article analyzes the information potential of clergymen's registers, changes in their structure and content during the 19th – early 20th centuries. Step-by-step they became more informative and meaningful. Analyzing the clergymen's registers of the Cathedral of the Transfiguration of Our Savior in Chernihiv in certain years, we can clearly see the increase of the information content of its historical part, track the trends of growing of the clergy staffing establishment, the cathedral capital in securities which provides an opportunity to buy housing for representatives of the cathedral clergy, to build outbuildings at the expense of the cathedral in the early 20th century. The steady trend towards concentration among the staff of the Cathedral of the Transfiguration of Our Savior of the best representatives of the diocesan clergy, who took an active part in public and general diocesan life, were members of religious and educational societies and organizations can be tracked. There was a women's church-parish school, a shelter for orphaned boys, which were maintained at the expense of the cathedral, a library at the cathedral in the early 20th century. Thus, further study of church reporting documents is a promising area of research on the history of a particular church.

Key words: the Cathedral of the Transfiguration of Our Savior, Chernihiv, clergymen's registers, early 20th century, profits, cathedral clergy, orthodox clergy.

REFERENSES

1. Lobko, N.V. (2020). Vykorystannia klirovikh vidomostei tserkov pry rekonstruktsii rodovodiv dukhovenstva [The use of clerical information of churches in the reconstruction of the pedigrees of the clergy.]. *Sumska starovyna Sumy antiquity*, issue XLVII, pp. 20–28. [in Ukrainian].
2. Vanzhula, O.M. (2019). Deiaki aspekty protsesu formuvannia shtativ dukhovenstva Chernihivskoho Spaso-Preobrazhenskoho soboru na pochatku XIX st. [Some aspects of the process of formations of the Transfiguration of Our Savior cathedral in Chernihiv at the beginning of the 19th century]. *Sivershchyna v istorii Ukrainy – Siverland in the history of Ukraine*: zb. nauk. pr. issue 12, pp. 211–215. Hlukhiv – Kyiv. [in Ukrainian].
3. Gumilevskiy, F. (Ed.) (1874). Istoriko-statisticheskoe opisanie Chernigovskoy eparhii. [in 7 vols.]. Vol. 5. Gub.gorod Chernigov. Uezdy : Chernigovskiy, Kozeleckiy, Surazhskiy, Kroleveckiy i Osterkiy. [Historical and statistical description of the Chernigov diocese. Vol. 5. Gub.gorod Chernihiv]. Chernigov. [in Russian].
4. Vanzhula, O.M. (2017). Sviashchennosluzhyteli chernihivskoho Spaso-Preobrazhenskoho soboru XIX – pochatku XX st. [The clergy of the Cathedral of the Transfiguration of Our Savior in Chernihiv during the 19th and early 20th centuries] *Karnabedivski chytannia – Karnabed readind*, issue 1–3, pp. 245–260. Chernihiv: Desna Polihraf. [in Ukrainian].
5. Derzhavnyi arkhiv Chernihivskoi oblasti (dali – DACHO), f. 679, op. 3, spr. 395.
6. DACHO, f. 679, op. 2, spr. 4947.
7. Dobrovolskiy, P.M. (1902). Arhiv Chernigovskogo kafedralnogo sobora [The Archive of the Chernigov Cathedral]. *Tруды Черниговской архивной комиссии – Proceedings of the Chernihiv Archival Commission*, issue 4, pp. 1–68. Chernigov: tip. gubern. pravlenija. [in Russian].
8. DACHO, f. 679, op. 3, spr. 962.
9. DACHO, f. 679, op. 3, spr. 16.
10. DACHO, f. 679, op. 2, spr. 282.
11. Vainshstein, M.H. (1929). Pro vykorystannia pamiatok starovyny m. Chernihova [On the use of the monuments-called Chernihiv]. *Chervonyi stiah – Red flag*, 1175(2069), p. 4. [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 01.03.2021 р.
Рекомендована до друку 28.04.2021 р.*

